

УДК 347.4; 346.3

<https://doi.org/10.32703/2663-6352/2025-2-18-146-151><https://orcid.org/0000-0001-5063-4018>**Подолан Юлія Олександрівна,**

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри господарського та транспортного права
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук Національного транспортного
університету,
Україна

Подолан Оксана Анатоліївна

адвокат, директор Адвокатського об'єднання «ФАУСТ»

ДАВАЛЬНИЦЬКА ПЕРЕРОБКА В УКРАЇНІ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ ТОЛІНГУ

Анотація. У статті досліджуються правові, організаційні та економічні аспекти укладення договорів на переробку давальницької сировини між суб'єктами господарювання, зокрема товариствами з обмеженою та додатковою відповідальністю, і державними підприємствами. Така форма співпраці дозволяє суб'єктам приватного сектору залучати ресурси без значних інвестицій у виробничу інфраструктуру, тоді як державні підприємства отримують можливість ефективно використовувати наявні потужності та генерувати додаткові доходи.

У центрі уваги – договір переробки давальницької сировини, який у господарській практиці часто реалізується у формі толінгової співпраці. Визначено його правову природу як різновиду договору підряду згідно з Цивільним кодексом України. Окреслено істотні умови такого договору, включно з предметом, строками, вартістю послуг, порядком передачі сировини та повернення готової продукції.

Проаналізовано організаційні переваги для обох сторін: гнучкість управлінських рішень, оптимізацію логістики, податкову ефективність та розподіл ризиків. Водночас вказано на потенційні труднощі: різницю в процедурах прийняття рішень між приватними й державними структурами, потребу в юридичній прозорості, дотримання вимог щодо публічності договорів, контроль якості та фінансову відповідальність.

Автори доходять висновку, що договір переробки давальницької сировини є перспективним інструментом економічної взаємодії між державним і приватним секторами, який за належного правового оформлення здатен забезпечити обом сторонам стійкі конкурентні переваги.

Ключові слова та словосполучення: договір толінгу, толінг, переробка давальницької сировини, договір підряду, цивільно-правовий договір, суб'єкти господарювання, державні підприємства, публічно-приватне партнерство.

Abstract: The article examines the legal, organizational, and economic aspects of concluding agreements for the processing of toll raw materials between business entities, including limited and additional liability companies, and state-owned enterprises. This form of cooperation allows private

sector entities to attract resources without significant investments in production infrastructure, while state-owned enterprises gain the opportunity to effectively utilize existing capacities and generate additional revenues.

At the center of attention is the agreement for the processing of toll raw materials, which in business practice is often implemented in the form of tolling cooperation. Its legal nature is defined as a type of contract of work in accordance with the Civil Code of Ukraine. The essential conditions of such an agreement are outlined, including the subject, terms, cost of services, procedure for transferring raw materials, and returning finished products.

The organizational advantages for both parties are analyzed: flexibility in management decisions, optimization of logistics, tax efficiency, and risk distribution. At the same time, potential difficulties are noted: differences in decision-making procedures between private and state structures, the need for legal transparency, compliance with requirements for the publicity of agreements, quality control, and financial liability.

The authors conclude that the agreement for the processing of toll raw materials is a promising tool for economic interaction between the state and private sectors, which, with proper legal formalization, can provide both parties with sustainable competitive advantages.

Keywords and phrases: tolling agreement, tolling, processing of toll raw materials, contract of work, civil-law agreement, business entities, state-owned enterprises, public-private partnership.

Постановка проблеми. У сучасних умовах економічної трансформації України питання ефективної взаємодії між суб'єктами приватного сектору та державними підприємствами набуває особливої актуальності. Однією з форм такої співпраці є переробка давальницької сировини, що дозволяє поєднати ресурси замовника та виробничі можливості виконавця без передачі права власності на сировину або продукцію. Проте, незважаючи на поширеність подібної практики, в українському законодавстві відсутнє чітке нормативне визначення договору переробки давальницької сировини, особливо в контексті внутрішньогосподарських відносин.

Невизначеність правового статусу такого договору, нечіткість податкового й бухгалтерського трактування операцій, а також колізії між нормами цивільного та господарського права створюють ризики для учасників правовідносин. Крім того, відсутність спеціалізованих процедур укладення таких договорів у публічному секторі ускладнює взаємодію з державними підприємствами. Усе це зумовлює потребу в комплексному дослідженні правових, організаційних та практичних аспектів укладення договорів на переробку давальницької сировини, з урахуванням чинного законодавства та господарської практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за темою. У науковій літературі аналізуються правові, економічні та облікові аспекти переробки давальницької сировини. Правову природу договору переробки давальницької сировини, його місце серед цивільно-правових договорів та кваліфікуючі ознаки докладно обґрунтовано в дисертації І.Бабіч показано, що цей договір має змішаний характер із елементами підряду і поставки [1]. Н.Осницька звертає увагу на правову неврегульованість внутрішніх операцій з давальницькою сировиною, що призводить до фіскальних ризиків [2]. Т.С.Єдинак висвітлює етапи розвитку державного регулювання у цій сфері [3]. Г.О.Партин та О.А.Горбач оцінюють толінгові операції як тимчасово ефективний механізм залучення оборотного капіталу, що водночас стримує модернізацію [4]. Урусова З. та Патенко І. аналізують проблеми бухгалтерського обліку таких операцій, зокрема передачу права власності та первинну документацію [5]. Понятійний апарат уточнює К. Богомазова: розмежовуються «толінг» як процес взаємодії контрагентів і «толінгові операції» як сукупність господарських дій у межах договору переробки; це критично для правильної ідентифікації об'єкта обліку [6]. Міжнародний контекст – Д. Маххкатовна акцентує на прозорості документування, розподілі витрат/доходів і чітких договірних умовах як передумові комплаєнсу й достовірної звітності [7]. Окремо відзначимо джерела, що фіксують труднощі визнання права власності та необхідність

глибшого аналітичного обліку й внутрішнього контролю – ці висновки корелюють із сучасними публікаціями університетських видань [8;9].

Метою дослідження – є комплексне дослідження правової природи договору толінгу (переробки давальницької сировини), визначення його істотних ознак, правового статусу та практичних умов укладення між суб'єктами господарювання та державними підприємствами в Україні, а також виявлення переваг, ризиків і особливостей застосування цієї форми співпраці в сучасних економіко-правових реаліях.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах розвитку економіки України співпраця між суб'єктами господарювання приватного сектору (зокрема товариствами з обмеженою чи додатковою відповідальністю) та державними підприємствами набуває особливої актуальності. Однією з ефективних договірних форм такої взаємодії є переробка давальницької сировини (толінг) – модель, за якої замовник передає виконавцеві власну сировину або матеріали для переробки, а виконавець здійснює технологічні операції та повертає замовнику готову продукцію, отримуючи винагороду за роботи (послуги), що в свою чергу дозволяє оптимізувати виробничі процеси, залучати ресурси та підвищувати конкурентоспроможність обох сторін. Ключовою відмінністю цієї моделі є збереження права власності на сировину і кінцевий продукт за замовником протягом усього циклу переробки, що зумовлює специфіку правового режиму майна, розподілу ризиків і побудови обліку.

Договір толінгу (*toll manufacturing, tolling agreement*) – договір (угода), за яким одна сторона (замовник) надає іншій стороні (виконавцеві, переробникові) сировину або матеріали для їх технологічної переробки, а виконавець здійснює оброблення чи виготовлення готової продукції за плату. У контексті співпраці між українським товариством з обмеженою відповідальністю (ТОВ) і державним підприємством замовником, як правило, є ТОВ, що постачає сировину, тоді як державне підприємство, яке володіє відповідними переробними потужностями, виконує функції виконавця (переробника). Зазначений формат співпраці є поширеним у низці галузей – агропромисловому комплексі, металургійній, хімічній та енергетичній промисловості. Наприклад, ТОВ може надавати природний газ для перероблення в мінеральні добрива на державному підприємстві, що має відповідне технологічне обладнання, або постачати сировину для виробництва хімічної продукції.

Основними нормативними документами, що регулюють здійснення операцій з давальницькою сировиною, є Цивільний кодекс України, Податковий кодекс України, Митний кодекс України, а також Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність».

Ключовою ознакою використання давальницької сировини є збереження права власності на ресурси за замовником на всіх етапах здійснення господарських операцій; відповідно, саме замовник залишається власником і готової продукції, виготовленої з такої сировини.

Для бухгалтерської служби підприємства організація цих багатоступеневих процесів передусім вимагає чіткої ідентифікації та визнання понять «давальницька сировина» («давальницький продукт») і «операції з давальницькою сировиною». Під давальницькою сировиною розуміють сировину та матеріали, отримані від замовника (власника) з метою їх перероблення (зміни форми, виду, підвиду) з подальшим поверненням замовнику у вигляді готової продукції у визначений договором строк.

З правової точки зору операції з давальницькою сировиною визначаються як цивільно-правові відносини між замовником і виконавцем робіт з переробки давальницької сировини [10].

В Україні договір толінгу не має спеціально закріпленого законодавчого визначення; його правова природа опосередковується нормами Цивільного кодексу України (ЦКУ), зокрема положеннями про договір підяду (статті 837 - 849) та нормами, що регулюють відносини з перероблення майна (статті 951-960)[11]. Враховуючи, що толінг охоплює перероблення сировини замовника, такий договір доцільно кваліфікувати як різновид договору підяду на переробку (або як договір про надання послуг із перероблення).

З огляду на те, що правова природа таких відносин співвідноситься з підрядом на переробку майна у розумінні Цивільного кодексу України; це не оренда, не концесія і не приватизація, а цивільно-правовий (господарський) договір, у якому істотною є не передача титулу, а виконання технологічних операцій щодо матеріалу замовника. Відтак істотні умови договору повинні однозначно визначати предмет (вид і характеристики сировини та очікуваної продукції), показники якості, строки і графіки виконання, порядок передання та повернення, правила приймання-передачі результату, вартість робіт і механіку розрахунків, гарантії, відповідальність за відхилення від технологічних параметрів і прострочення, а також умови контролю якості. Якщо співпраця має зовнішньоекономічний вимір (імпорт сировини або експорт продукції), застосовуються спеціальні вимоги до форми та змісту зовнішньоекономічного договору, включно з додатками, що відображають технологічну схему переробки, кількісні показники та допустимі технологічні втрати.

У контексті співпраці між товариствами з обмеженою відповідальністю та державними підприємствами релевантним є Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» № 2275-VIII від 06.02.2018 [12], який визначає правовий статус відповідних організаційно-правових форм, їхні органи управління та загальні засади укладення договорів. У разі участі державного підприємства як сторони договору правочин, у якому частка держави у статутному капіталі становить 25% і більше, підлягає обов'язковому оприлюдненню протягом десяти календарних днів з моменту його укладення.

Форма співпраці за договором постачання давальницької сировини являє собою договірну модель взаємодії у межах виконання робіт (послуг) із перероблення сировини, за якої товарообіг як передання титулу відсутній, а здійснюється виключно технологічна переробка матеріалів замовника з наступним поверненням йому готової продукції. Така модель зумовлює можливість оптимізації витрат, спрощення оподаткування та збереження права власності на продукцію за замовником.

Договір толінгу є цивільно-правовою (господарською) угодою; відповідальність сторін настає у межах зобов'язального права (стягнення збитків, неустойка, розірвання договору тощо). Він укладається на підставі принципу свободи договору (ст. 6 ЦК України) та повинен відповідати загальним засадам цивільного права: добровільності, еквівалентності зустрічних надань, добросовісності та визначеності предмета.

Оскільки договір толінгу – це цивільно-правовий договір на переробку сировини, укладений у межах статутних повноважень керівника, і прямо не віднесений законом чи підзаконними актами до конкурсних процедур, застосування принципів публічного управління у формі «обов'язкового конкурсу» не може обмежувати договірну свободу підприємства.

З погляду економічної доцільності укладення такого договору забезпечує для товариства з обмеженою відповідальністю: доступ до виробничих потужностей державного підприємства (у т. ч. сучасного обладнання та унікальних технологій) без необхідності значних капіталовкладень; оптимізацію витрат завдяки оплаті лише послуг перероблення, що знижує собівартість продукції; підвищення гнучкості управління шляхом фокусування на маркетингу, логістиці та збуті при делегуванні виробничих процесів; обмеження фінансових ризиків, оскільки учасники ТОВ несуть відповідальність у межах внесків до статутного капіталу.

В свою чергу для державного підприємства така співпраця забезпечує: додаткові доходи від перероблення сировини і, відповідно, підвищення фінансової стійкості; ефективніше завантаження простоюючих потужностей; розширення партнерських зв'язків із приватним сектором та посилення конкурентоспроможності.

Водночас ідентифікуються ризики: інституційні – відмінності в управлінських процедурах (у т. ч. бюрократичні регламенти на держпідприємствах), що ускладнюють оперативну взаємодію з більш гнучким ТОВ; регуляторно-комплаєнсні – підвищені вимоги прозорості та державного нагляду за договорами за участю державного сектора, що потребує ретельного документування і дотримання законодавчих приписів; технологічно-операційні –

можливі обмеження, пов'язані із застарілими фондами та продуктивністю, які впливають на якість перероблення і дотримання строків; фінансові – ризик неплатежів з боку ТОВ за наявності вже понесених витрат виконавця.

З метою успішної реалізації договору толінгу між ТОВ і державним підприємством доцільно забезпечити чітку фіксацію істотних умов: предмет (вид сировини, обсяги, специфікація готової продукції), строки виконання та графіки поставок, вартість послуг і порядок розрахунків, відповідальність сторін за порушення (включно зі штрафними санкціями та компенсаціями), порядок передання сировини й повернення продукції, а також процедури контролю якості (у т. ч. із залученням незалежних експертів або лабораторій). Договір укладається в письмовій формі, а за наявності зовнішньоекономічного елемента – з дотриманням вимог Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [13]. За участі державного підприємства правочин підлягає оприлюдненню в установленому порядку, що зумовлює підвищені вимоги до юридичної «чистоти» документа.

Практика демонструє як синергійний потенціал, так і вразливість подібних угод до зовнішніх факторів. Показовим є приклад співпраці акціонерного товариства «Одеський припортовий завод» із приватним постачальником сировини (ТОВ «АгроГазТрейдинг»), що дозволив після тривалого простою відновити випуск продукції, активізувати експорт, згенерувати ресурси для погашення боргових зобов'язань і підтримати зайнятість у регіоні [14]. За короткий період роботи було досягнуто істотних обсягів виробництва аміаку й карбаміду завдяки ритмічному постачанню природного газу за давальницькою схемою; водночас подальший перебіг подій показав чутливість таких партнерств до політичного тиску та дій правоохоронних органів, що у підсумку призвело до згорання співпраці. Цей досвід підкреслює потребу в передбаченні у договорах механізмів реагування на форс-мажорні та регуляторні ризики, у тому числі через чіткі процедури зміни умов, аудит якості і незалежний моніторинг виконання.

Ще одним прикладом толінгу є співпраця ПрАТ «Дніпровський металургійний завод» (ДМЗ) із приватними замовниками у 2022–2023 роках [15]. Замовники надавали металобрухт для прокатних цехів ДМЗ, який виготовляв прокат (арматуру, швелери), повертаючи продукцію як плату за послуги. Обсяги сягали 11,5 тис. тонн у грудні 2022 (реалізовано 7,2 тис. тонн) та 8 тис. тонн у січні 2023. Це забезпечило завантаження цехів на 50–70% попри кризу, але з викликами: енергетичні обмеження, втрати сировини (2–4%), залежність від постачань. Хоча ДМЗ є приватним підприємством, ця модель відображає типові риси співпраці, які застосовуються і в державному секторі металургії, сприяючи оптимізації ресурсів у складних умовах. Цей досвід підкреслює потребу в передбаченні у договорах механізмів реагування на форс-мажорні та регуляторні ризики, у тому числі через чіткі процедури зміни умов, аудит якості і незалежний моніторинг виконання.

Висновки. Узагальнення проведеного дослідження дозволяє кваліфікувати договір переробки давальницької сировини як різновид підрядних зобов'язань із збереженням права власності за замовником на всіх етапах циклу. Відсутність спеціального законодавчого визначення для внутрішньодержавних операцій ускладнює правозастосування й підвищує регуляторні та фінансові ризики, що зумовлює потребу кодифікації і методичної уніфікації. Економічна доцільність договору полягає у поєднанні доступу замовника до спеціалізованих потужностей без капітальних інвестицій та стабільного завантаження інфраструктури виконавця; водночас ефективність такої моделі детермінована якістю договірної конструкції, прозорістю комплаєнсу за участі державних підприємств і належною організацією бухгалтерського обліку з відокремленим документуванням потоків сировини та продукції.

Таким чином, договір на переробку давальницької сировини є зрілою правовою конструкцією з виразною економічною доцільністю для обох сторін, а його результативність безпосередньо залежить від чіткого визначення предмета та технологічних параметрів, належного документообігу, прозорості моделі розрахунків, зрозумілого розподілу ризиків і відповідальності, а також дієвих механізмів контролю якості й публічності при участі суб'єктів державного сектору. **За належної структури та умов договору** й узгодженості правового та облікового режимів договір толінгу може виконувати роль ефективного інструмента розвитку бізнесу й поглиблення економічних зв'язків між приватним і державним секторами України, сприяючи підвищенню

конкурентоспроможності підприємств, розширенню експортного потенціалу та формуванню відтворюваних практик добросовісної взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабіч І. В. Договір переробки давальницької сировини : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Ія Володимирівна Бабіч ; наук. кер. Роман Богданович Шишка ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2006. 204 с.
2. Осницька, Н. А. (2011). Підходи до трактування ключових понять щодо операцій з давальницькою сировиною в економічній літературі. «Вісник ЖДТУ»: Економіка, управління та адміністрування, (2 (56) Ч. 1), 155-159.
3. Єдинак Т.С. Державне регулювання та контроль операцій з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічній діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата наук з державного управління: спец. 25.00.02 – механізми державного управління / Т.С. Єдинак. – Запоріжжя, 2007. – 22 с.
4. Партин, Г. О., & Горбач, О. А. (2011). Толінг як форма залучення обігового капіталу. Науковий вісник НЛТУ України, 21(7), 243-248.
5. Урусова З. П., Патенко І. В. Особливості обліку операцій з давальницькою сировиною на промислових підприємствах. Економіка та суспільство. 2018. № 19. С. 1382–1387. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/206.pdf
6. Богомазова К. К. Сутність операцій з давальницькою сировиною та їх значення // Ефективна економіка. – 2013. – № 7. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2182> (дата звернення: 15.08.2025).
7. Makhkamovna, M. D. (2025). TOLLING OPERATIONS IN ACCOUNTING.SHOKH LIBRARY.
8. Гордополов В. Ю. Толінгові операції як об'єкт бухгалтерського обліку: економічний зміст та значення в сучасних умовах господарювання // Економіка та держава. – 2018. – № 11. – DOI: 10.32702/2307-2105-2018.11.106.
9. Кіляр О. Р. Облік і аналіз операцій з давальницькою сировиною : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09 / ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана». – Київ, 2008. – 18 с.
10. Примаченко, О., & Коршикова, Р. (2024). СИСТЕМА БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ З ПЕРЕРОБКИ ДАВАЛЬНИЦЬКОЇ СИРОВИНИ. Економіка та суспільство, (59). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-127>
11. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс] // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 15.08.2025).
12. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 06 лютого 2018 р. № 2275-VIII [Електронний ресурс] // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2275-19> (дата звернення: 15.08.2025).
13. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квітня 1991 р. № 959-XII [Електронний ресурс] // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12> (дата звернення: 15.08.2025)
14. «Договір на переробку давальницької сировини з ТОВ «АгроГазТрейдинг» повернув ОПЗ на міжнародні ринки» <https://agrogastrading.com/index.php?id=news-302019011002&lang=ua>
15. Дніпровський металургійний завод продовжує роботу прокатних цехів на давальницькій сировині. Metallurgprom, 2023 р. URL: <https://metallurgprom.org/uk/novini/ukrayina/12848-dneprovskij-metallurgicheskij-zavod-prodolzhaet-rabotu-prokatnyh-cehov-na-davalcheskom-syre.html> (дата звернення 15.09.2025).